

ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ З УРАХУВАННЯМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ

Наведено математичну формалізацію концепції сталого розвитку, що дозволяє порівнювати альтернативні проекти з позицій суспільної ефективності. Розглянуто умови, що забезпечують привабливість довгострокового соціально-екологічного розвитку

Mathematical expression of conception of steady development, allowing to compare alternative projects from position of public efficiency, is presented. Terms, providing the attractiveness of long-term соціально-економічного розвитку, are considered.

Ключові слова: еколого-економічні тренди, здоров'я, забруднення навколишнього середовища, соціально-економічні показники, еколого-економічний збиток.

Вступ. У соціальній сфері доцільне збільшення інвестицій в науку, освіту, охорону здоров'я, інноваційний розвиток, створення спеціальних фондів (за зразком Фонду майбутніх поколінь). В економічному плані це припускає використання комплексу механізмів, заснованих, перш за все, на оцінці загальної цінності природних ресурсів. Такі оцінки потрібні не тільки для підвищення вартості ресурсів, але і для вибору коректних управлінських рішень. В області права це означає впровадження засобів із забезпечення попередження і компенсації екологічної шкоди при чіткому розмежуванні повноважень в області екологічного контролю на державному, регіональному і місцевому рівнях.

Мета статті – обґрунтувати механізм адекватного обліку екологічного збитку здоров'ю населення в системі гармонійного соціально-еколого-економічного розвитку.

Основний розділ. Реалізація методологічних принципів при теоретичному аналізі можливостей гармонізації інтересів екологічно безпечного економічного розвитку визначила наступні пріоритетні напрями: екологозбалансована реструктуризація економіки, підтримка інноваційного розвитку; зміна інвестиційної політики в напрямі еколого-безпечних пріоритетів; створення еколого несуперечливих систем податків, кредитів, субсидій, торгових тарифів і мит; чітке визначення прав власності на природні ресурси; демонополізація; перетворення банківських структур і ринку капіталу, що повинно сприяти створенню інноваційних форм фінансування природоохоронної діяльності — екологічних банків, екологічних фондів, страхових систем; адекватний облік збитку від забруднення навколишнього середовища в економічних показниках, при ухваленні економічних рішень, економічна оцінка збитку.

Негативні еколого-економічні тренди можуть стати важливим аргументом для осіб, що ухвалюють рішення, для корекції економічної політики, тобто пріоритет економічної політики з використання природних ресурсів має бути доповнений пріоритетом екологічної політики із забезпечення підвищення цінності природних ресурсів, включаючи здоров'я середовища і здоров'я людини. Це дозволить не тільки зберегти природні ресурси, але і отримати більший ефект від їх раціонального використання.

Забезпечення участі бізнесу у вирішенні не тільки економічних, але і екологічних проблем на взаємовигідній основі припускає спільність інтересів суспільства і бізнесу в забезпеченні здоров'я людини і середовища і повинно будуватися на взаємовигідній співпраці в плані розробки і реалізації правової основи для екологічно орієнтованого і соціально-відповідального бізнесу [4]. На міжнародному рівні така гармонізація може досягатися активністю країни в рамках угод з дотримання екологічних вимог при забезпеченні економічного розвитку.

Ігнорування екологічного чинника ускладнює процедуру ухвалення ефективних економічних і соціальних рішень на макrorівні і в регіонах [3]. Ряд проектів/програм є неефективними у зв'язку з відсутністю адекватного економічного обліку екологічного збитку. Таким чином, гармонізація припускає включення екологічного чинника в систему основних соціально-економічних показників, на основі обліку збитку від забруднення середовища і виснаження природних ресурсів, коректування макроекономічних показників розвитку з урахуванням ефективності природокористування. Еколого-економічний збиток завдається населенню і окремим індивідам, організаціям і підприємствам, територіально-екологічним (природним комплексам) і територіально-виробничим системам різного рівня, регіонам, державам і світовій спільноті в цілому.

Населення займає особливе місце серед об'єктів аналізу еколого-економічного збитку з багатьох причин. Відповідно до прийнятих на конференції в Ріо-де-Жанейро програмних документів, і, зокрема, "Порядок денний XXI століття", що визначають зміст узгодженої політики всіх країн світу із забезпечення стійкого розвитку і підтримання біосфери Землі. Одним з її ключових принципів є пріоритет охорони здоров'я нинішнього і майбутнього поколінь людей від несприятливої дії чинників навколишнього природного середовища. В зв'язку з цим Концепція економічного розвитку України передбачає екологічно безпечний розвиток промисловості та інших галузей народного господарства, попередження і зменшення небезпечного впливу природних явищ, техногенних аварій і катастроф.

По-друге, зростання захворюваності і збільшення смертності населення, що особливо знаходиться в працездатному віці, об'єктивно ведуть до зростання економічних втрат держави в цілому, підприємств і організацій, зниження рівня добробуту сімей, їх економічного потенціалу, необхідного для повноцінного відтворення майбутніх поколінь. Ці втрати обумовлені зростанням витрат на медичне обслуговування, збільшенням компенсаційних виплат, втрат із-за виробничих простоїв і рядом інших чинників.

По-третє, населення і показники його здоров'я самі є індикаторами якості навколишнього природного середовища і внаслідок цього на них орієнтовані численні екологічні стандарти (ГДК, допустимі рівні шумової і електромагнітної дії та ін.). В зв'язку з цим вирішення питань оцінки збитку обумовлених захворюваністю і смертністю населення із погіршення якості навколишнього середовища, набуває велику значущість на різних рівнях управління економікою. Таким чином, саме створення ефективного механізму адекватного обліку екологічного збитку здоров'ю населення в системі гармонійного соціально-еколого-економічного розвитку буде сприяти інтерналізації екстерналій [2].

Назріла необхідність в розробці науково обгрунтованої економічної оцінки збитку здоров'ю від забруднення навколишнього середовища, що передбачає комплексний аналіз системи "людина-соціо-еколого-економічне середовище", а саме облік дії не тільки екологічних чинників, але і оцінки впливу соціально-економічних умов. Перш за все, мова йде про рівні життя, якості медичного обслуговування та інших соціально-економічних індикаторів.

Дослідження даної проблематики складає основу методики оцінки еколого-економічного збитку здоров'ю як імперативного інструменту забезпечення еколого-економічної безпеки, проектів природоохоронної спрямованості, вироблення дієвих природоохоронних заходів, які підвищують екологічну значущість ухвалюваних економічних рішень.

Методика базується на основних принципах економічної теорії, економіки природокористування і інструментарію економетричного моделювання. Методологія рішення питання припускає апріорний вибір моделі, що дозволяє провести комплексну оцінку збитку здоров'ю не тільки від забруднення навколишнього середовища, але і з урахуванням різних соціально-економічних чинників. Запропонована модель є системою одночасних економетричних рівнянь, що характерні та відображають еколого-економічні взаємозалежності і сформовану з урахуванням досвіду західних досліджень і специфіки сучасного етапу розвитку української економіки. В основу покладено модель, що запропоновано М. Фрідменом в 1982 році [1].

Інтеграційний підхід до аналізу суті еколого-економічного збитку виявив структуровану систему чинників, що впливають на еколого-економічний збиток здоров'ю населення (рис. 1), і встановив, що щонайкраще характеризує стан здоров'я населення і найбільш застосовним в прикладних дослідженнях є узагальнений показник захворюваності (M_i), який враховує не тільки захворюваність населення екологічно обумовленими хворобами, але і тяжкість перебігу хвороби [1].

$$M_i = \frac{\sum_{r=1}^R T_{ir} y_{ir}}{x_i} \quad (1)$$

де M_i – узагальнений показник захворюваності на i -й території;

T_{ir} – "вага" класу хвороби на i -й території;

y_{ir} – число зареєстрованих хворих з r -м захворюванням на i -й території;

x_i – чисельність населення i -ї території.

Істотні складнощі при визначенні кількісної характеристики показника (1) пов'язані з формуванням значень тяжкості різних хвороб. Коректно виразити тяжкість хвороби на основі числа обумовлених нею смертельних випадків. Проте слід відразу відзначити, що в цьому випадку "тяжкості хвороби" скрутно додати "економічний сенс". Для їх визначення, наприклад, можна використовувати наступний вираз:

$$T_{ir} = \frac{D_{ir}}{D_i} \quad (2)$$

де D_{ir} – смертність внаслідок захворювання r -го типу на i -й території;

D_i – сумарна смертність населення на i -й території.

Доцільно соціо-еколого-економічні показники, необхідні для дослідження, що проводиться, розчленувати за характером взаємодії на групи, що відображають різні сторони (характеристики) процесу їх впливу на здоров'я населення. На цьому підґрунті розроблена система статистичних показників, що включає наступні дві групи показників (рис. 1): показники рівня життя, показники екологічного навантаження на населення.

Індикатори, сформовані на основі аналізу соціо-еколого-економічних масивів даних Держкомстату, включають відносні показники, що виражають рівні екологічного навантаження на населення, а саме: об'єм викидів забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних і пересувних джерел на душу населення (A);

об'єм викидів забруднюючих речовин в гідросферу на душу населення (G); показник рівня життя населення — валовий регіональний продукт на душу населення (P); індикатори чинників рівня життя: забезпеченість населення житловою площею (H), забезпеченість населення лікарями (D); середньо грошовий дохід на душу населення за рік (R); рівень безробіття (O) [5].

На основі обраних показників – індикаторів як самого еколого-економічного збитку здоров'ю, так і чинників-детермінант будується модель, що відображає різні взаємозалежності в системі стосунків "людина-середовище", яка є системою одночасних рівнянь вигляду:

$$\begin{aligned} M &= a_0 + a_1A + a_2G + a_3P + u_1, \\ P &= b_0 + b_1H + b_2D + u_2, \\ D &= c_0 + c_1R + u_3, \\ R &= d_0 + d_1O + d_2M + u_4, \end{aligned} \quad (3)$$

де $a_0, a_1, a_2, a_3, b_0, b_1, b_2, c_0, c_1, d_0, d_1, d_2$ – параметри регресій, u_1, u_2, u_3, u_4 – випадкові члени регресій.

Сформований методологічний базис оцінки еколого-економічного збитку здоров'ю припускає виконання ряду достатньо чітких послідовних методичних процедур:

1. Оцінка натурального збитку здоров'ю від забруднення навколишнього середовища на основі адекватної моделі залежності збитку здоров'ю населення від забруднення навколишнього середовища.
2. Економічна (вартісна) оцінка еколого-економічного збитку здоров'ю населення з використанням методу оцінки "вартості захворювання".
3. Аналіз отриманих результатів з погляду забезпечення оптимуму при виборі пріоритетних напрямів екологічної і економічної безпеки.

Втрата ВВП від захворюваності населення оцінюється за формулою (3) як відношення ВВП (P) на 1 людину на добу помножене на 16 днів (оцінка середньої тривалості госпіталізації в Україні [2]).

Показник фонового збитку здоров'ю розраховується за модель за умови відсутності впливу забруднення навколишнього середовища на здоров'я населення, тобто показники A і G прирівнюються до нуля.

Завершальний етап аналізу передбачає оптимальний вибір пріоритетних стратегічних напрямів екологічно безпечного економічного розвитку. При цьому зручно використовувати показники еластичності, якщо є можливість надати змін розглядаємих показникам економічного змісту, наприклад, оцінити їх природи у вартісному вигляді. Подальше порівняння отриманих даних за ефективністю заходів зі зміцнення здоров'я населення з погляду екологічно безпечного мезоекономічного розвитку дозволяє обирати з них найбільш пріоритетні.

Висновки. Представлена методика комплексної оцінки збитку здоров'ю від забруднення навколишнього середовища з урахуванням соціально-економічних детермінант може застосовуватися як в практиці інтегрального аналізу проблеми мінімізації еколого-економічного збитку здоров'ю населення, з погляду гармонізації інтересів екологічної і економічної безпеки, так і регіонального стратегічного аналізу, перш за все, в аспекті перегляду інвестиційної політики у напрямі стратегій, що дають найбільший соціально-економічний ефект. Для переходу до екологічно збалансованого економічного розвитку очевидна необхідність компенсації виснаження природного капіталу за рахунок зростання інвестицій в людський і фізичний капітали. У практичному плані доцільне різке збільшення інвестицій в науку, освіту, охорону здоров'я, інноваційний розвиток, створення спеціальних фондів (за зразком Фонду майбутніх поколінь), які є в багатьох країнах світу.

Важливо підкреслити, що в даний час в Україні теорія і практика ведення регіональної політики до кінця не сформовані. Облік еколого-економічного збитку здоров'я населення в регіонах повинен стати необхідним етапом розробки регіональних програм розвитку. Вимір цього збитку, з однієї сторони, демонструє тісний зв'язок екологічних проблем з економікою регіону, з іншого боку, це може і повинно використовуватися при обґрунтуванні інвестицій в екологічну сферу. Оскільки певні райони країни характеризуються дуже складною екологічною і соціально-економічною обстановкою, наукове обґрунтування інвестування в капітал здоров'я неможливе без економічних оцінок еколого-економічного збитку здоров'ю.

Література

1. Беляева Н. Н. Методологическая оценка влияния факторов окружающей среды на здоровье человека / Беляева Н. Н., Петрова И. В., Мухамбетова Л. Х. – Донецк : ДонНИИ ГТ и ПЗ-ЦБНТИ, 1998. – 23 с.
2. Головкова Н. П. Риск нарушения здоровья работающих и населения, проживающего в зоне промышленного загрязнения / Н. П. Головкова, Л. М. Лесина, Т. П. Яковлева // Научно-технический процесс и оздоровление труда в угольной и металлургической промышленности. – Донецк, 1996. – 130 с.
3. Мартякова Е. В. Социально-экономическое развитие и здоровье человека в труде / Е. В. Мартякова // Прометей : регіональний зб. наук. пр. – Донецк : Юго-Восток, 2001. – Вып. 5. – С. 157–166.
4. Новікова О. Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення /

Новікова О. Ф. – Донецьк : ІЕП НАН України, 1997. – 460 с.

5. Тихомиров П. П. Методологические основы оценки экономических потерь от заболеваемости населения / П. П. Тихомиров, Т. М. Тихомирова // Экономика природопользования. – 2001. – № 6. – С. 2–15.

Надійшла 11.04.2011

УДК 631.115

М. В. ПЕТЕР

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ОБСЛУГОВУЮЧА КООПЕРАЦІЯ В СТОП-СТАГНАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

У статті розглянуті питання, пов'язані з необхідністю розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та проблемами щодо управління кооперативом..

The article deals with issues related to the necessity of agricultural service cooperatives, cooperative management of problems, the basic economic principles, nature and purposes of the service cooperative, as well as his organizational and economic basis.

Ключові слова: сільське господарство, обслуговуюча кооперація, кооперативна теорія, стагнація сільського господарства, принципи, управління.

Організація Об'єднаних Націй оголосила 2012 рік Міжнародним роком кооперації, щоб привернути увагу до основних проблем і заохотити до дій. Кооперативний сектор у світі налічує 800 млн членів у 100 країнах і приблизно 100 млн робочих місць. Обсяг охоплення людей кооперацією демонструють такі приклади:

- під егідою Світової ради кредитних спілок 49000 кредитних спілок, які обслуговують 177 млн членів у 96 країнах, 4200 банків Європейської асоціації кооперативних банків обслуговують 149 млн клієнтів;

- сільськогосподарські кооперативи виробляють 80–99% молока в Норвегії, Новій Зеландії та Сполучених Штатах Америки; 71% рибної промисловості в Республіці Корея та 40% сільського господарства в Бразилії належать кооперативам;

- електропостачальні обслуговуючі кооперативи відіграють ключову роль у сільській місцевості. У Бангладеші сільські електропостачальні кооперативи обслуговують 28 млн людей. У США 900 сільських електропостачальних кооперативів обслуговують 37 млн людей і володіють половиною електричних розподільних ліній у країні [1]. Подібного, на жаль, не скажеш про Україну.

Багато українських сільськогосподарських підприємств виявилися не готовими до активної поведінки на ринку. Причиною тому є невміння власників і менеджерів таких підприємств швидко реагувати на зміну ринкової ситуації та приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо забезпечення комплексного розвитку та використання можливостей обслуговуючої кооперації.

Дану проблематику розглядали у своїх працях такі українські вчені, як Збарський В.К., Зіновчук В.В., Гончаренко В.В., Горьовий В.П., Гриценко М.П., Жук В.М., Корінець Р.Я., Кропивко М.Ф., Лупенко Ю.О., Лузан Ю.Я., Малік М.Й., Могильний О.М., Месель-Веселяк В.Я., Молдаван Л.В., Пулім В.А., Саблук П.Т., Туган-Барановський М.І., Чаянов О.В., Шиндирук І.П., Шпикуляк О.Г. та ін.. Вони досить ґрунтовно досліджували питання теорії та методології формування системи кооперативної діяльності, розробили основні положення економічного механізму управління на макро- та мікрорівнях, вирішили ряд практичних питань, що стосуються зокрема створення сільськогосподарських виробничих та обслуговуючих кооперативів, внутрішніх економічних взаємовідносин в кооперативах. ХХІ століття диктує нові умови та форми господарювання. Відбувається подальший розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, що й спричинило написання даної роботи.

Ціль. Показати роль обслуговуючої кооперації у відновленні сільського господарства, проаналізувати процес становлення обслуговуючої кооперації, виявити основні проблеми та визначити перспективні напрями розвитку обслуговуючих кооперативів в Україні.

Результати дослідження. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація виникла як засіб допомоги дрібним і середнім підприємствам, фермерським господарствам які діють в сфері сільськогосподарського виробництва.

В Україні кооперативна форма організації підприємницької діяльності в АПК перебуває в кризовому стані. Старі принципи організації такої діяльності не здатні забезпечити належних результатів господарювання, а нові гальмуються загальною кризою в країні та низьким рівнем розвитку ринкової інфраструктури в АПК.

Але, незважаючи на це, обслуговуючі кооперативи мають велику перспективу у відродженні сільськогосподарського виробництва в Україні. У зв'язку з наявністю різних форм господарювання, подібнення господарюючих суб'єктів, вони можуть вирішити багато проблем, з якими нині